

Józef Wroceński

"Niemoc płciowa jako przeszkoda do małżeństwa. Ewolucja czy zmiana koncepcji?", Henryk Stawniak, Warszawa 2000 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 43/3-4, 409-413

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**HENRYK STAWNIAK SDB, NIEMOC PŁCIOWA JAKO PRZESZKODA
DO MAŁŻEŃSTWA. EWOLUCJA CZY ZMIANA KONCEPCJI?,
WARSZAWA 2000, ss. 407**

Recenzowana publikacja jest rozprawą habilitacyjną napisaną na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w Katedrze Kościelnego Prawa Małżeńskiego i Rodzinego. Autor, znany już kanonista, odważnie podejmuje w niej delikatne i trudne zagadnienie niemocy płciowej w kanonicznym prawie małżeńskim, stawiając sobie za cel dokonanie całościowej i krytycznej oceny owej niemocy jako przeszkody dla małżeństwa. Przeszkoda ta budziła i nadal budzi wiele kontrowersji zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie kościelnym. Te właśnie kwestie dyskusyjne związane z przeszkodą niemocy płciowej skłoniły ks. H. S t a w n i a k a do podjęcia konkretnego tematu badawczego wyrażającego się między innymi w sugestywnych pytaniach: „Czy przeobrażenia prawa, które dokonały się od Dekretu Kongregacji Nauki Wiary z 1977 r. upoważniają do określenia zmian w kategoriach ewolucyjnego ujęcia i rozumienia przeszkody niemocy płciowej, czy raczej w kategoriach zmian koncepcji?”, tym bardziej iż Kodeks z 1917 r. sytuował tę przeszkodę w prawie naturalnym, natomiast Kodeks Jana Pawła II odwołuje się do natury małżeństwa a nadto „Czy natura małżeństwa określana jako wspólnota całego życia uzasadnia istnienie niemocy płciowej jako przeszkody do małżeństwa w świetle wspólnych przepisów prawa?”, czyli czy nie byłoby zgodne z nauką Soboru i nowego Kodeksu zawarcie małżeństwa przy istnieniu przeszkody. Podstawowy problem naukowy zawarty w powyższych pytaniach wymagał zajęcia się, co uczynił Autor w sposób profesjonalny, także zagadnieniami, logicznie z nim związanymi, do których należą przede wszystkim kwestia natury małżeństwa i jego istotnych elementów tworzących wspólnotę całego życia. Innymi słowy sugeruje On Czytelnikom odważną tezę o przeniesieniu przeszkody impotencji z katalogu przeszkód zrywających do wad zgody małżeńskiej.

Autor swoje rozważania oparł na szerokiej bazie źródłowej, zwłaszcza na wypowiedziach Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, doktrynie ostatniego Soboru korzystając przy tym z bogatej, w większości obcojęzycznej, literatury przedmiotu oraz z osiągnięć nauk medycznych i innych, szczególnie psychologii i psychiatrii. W ten sposób nie tylko w sposób usystematyzowany i logiczny dokonuje analizy zagadnień spornych i dyskusyjnych we współczesnej kanonistyce, lecz w spo

sób dobrze uzasadniony i przekonujący formułuje propozycje *de iure condendo*, dzięki czemu Czytelnik może dokładnie śledzić rozwój nauki kościelnego prawa małżeńskiego i zaznajomić się z jej perspektywami.

Publikacja ks. H. S t a w n i a k a zawiera spis treści, wykaz skrótów, wstęp, pięć rozdziałów merytorycznych, zakończenie, bibliografię oraz streszczenie i spis treści w języku włoskim. Podział na rozdziały i podrozdziały jest logiczny i przejrzysty. Pozostają one merytorycznie korelatywne do tematu opracowania. Do zalet rozprawy należy zaliczyć wnioski, które Autor zamieszcza po poszczególnych rozdziałach, a w niektórych nawet wewnątrz. Stanowią one nie tylko podsumowanie danego rozdziału, ale są również postulatami rozwiązywania trudnych, czy dyskusyjnych kwestii.

W pierwszym rozdziale zatytułowanym *Przeszkoda niemocy płciowej w historycznym zarysie* /s. 30 – 74/, Autor sięga do źródeł prawa rzymskiego i żydowskiego oraz prawa kanonicznego, wypuklając szczególnie brewę *Cum frequenter* papieża Sykstusa V i ukazuje proces kształtowania się pojęć o niemocy płciowej jako przeszkodzie do małżeństwa. Ks. S t a w n i a k rozdział ten kończy omówieniem przeszkody impotencji w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. Wiele wątków prezentacji zagadnienia należy ocenić jako pogłębione. Uznanie budzi krytyczna ocena sposobu rozumienia brewe przez kanonistów następných wieków oraz wyjaśnienia ciekawej kwestii, dlaczego *verum semen* stało się na kilka wieków kluczem do wykładni tegoż dokumentu. Cenne są również refleksje Autora poczynione na bazie norm Kodeksu z 1917 r., szczególnie dostrzeżenie faktu prokreacyjnego rozumienia aktu małżeńskiego, co determinowało w przeszłości ocenę fizycznej zdolności do małżeństwa. Wydaje się jednak, iż Autor niekiedy zbyt koncentruje się na przyjętej wizji zagadnienia i nie dostrzega argumentów przeciwnych.

Rozdział drugi zatytułowany *Dekret Kongregacji Doktryny Wiary z 1977 roku dotyczący impotencji* /s. 75 – 129/ stanowi prezentację i analizę wymienionego w tytule Dekretu, który jest niezwykle ważny dla współczesnego rozumienia impotencji. Autor podaje kompletny tekst dokumentu, a następnie opierając się na opiniach kanonistów, orzecznictwie rotalnym, stanowiskach: papieża, kongregacji i Papieskiej Komisji ds. Rewizji Kodeksu przedstawia jego genezę. Z kolei analizuje strukturę i treść Dekretu oraz omawia jego naturę prawną, skutki i aplikację. Rozważania Autora są przykładem wyśmienitej analizy dokumentu, prowadzącej następnie do syntezy. Jak wiadomo po promulgacji Dekretu pojawiły się liczne publikacje, które odzwierciedlały różne wątpliwości w rozumieniu natury prawnej Dekretu jak i samej przeszkody impotencji. Ks. S t a w n i a k z dużym stopniem wnikliwości badawczej i znakomitą orientacją w literaturze kanonicznej prezentuje opinie kanonistów w tym względzie. Część spośród autorów

uznaje Dekret za autentyczną i doktrynalną deklarację prawa naturalnego. Inni uznają go za pozytywne prawo kościelne. Jeszcze inni kanoniści przypisują mu mieszany charakter. Na tle owej panoramy poglądów można dostrzec ostrożność oceny Autora stwierdzającego, iż „Na tym etapie badań, trudno jednoznacznie się opowiedzieć za jedną z tych interpretacji” /s. 118/, chociaż wydaje się, iż ks. S t a w n i a k sympatyzuje z tymi autorami, którzy opowiadają się za koncepcją prawa pozytywnego. Oceniając Dekret Autor formułuje słuszny wniosek, iż należy raczej mówić o ewolucji ujęcia przeszkody impotencji, niż o zmianie jej koncepcji.

W rozdziale trzecim *Przeszkoda niemocy płciowej w świetle wykładni kanonu 1084 KPK z 1983 roku* /s. 130 – 200/ Autor z wielką docieklivością badawczą podejmuje integralną wykładnię przeszkody w świetle obowiązującego prawa. Analizując treść kan. 1084 podkreśla najpierw różnice ujęcia tej przeszkody w Kodeksie z 1917 r. i z 1983 r. Według Kodeksu pio-benedyktynskiego pochodzi ona z prawa naturalnego, zaś według Kodeksu Jana Pawła II – z samej natury małżeństwa. Pomimo tego większość współczesnych kanonistów upatruje prawnych podstaw przeszkody niemocy płciowej w prawie naturalnym. Nie brakuje jednak kanonistów, którzy wyrażają opinię, iż podstawą tej przeszkody jest prawo kościelne. Ocena krytyczna opinii kanonistów oraz wypowiedzi konsultorów Papieskiej Komisji ds. Rewizji Kodeksu pozwoliła Autorowi na zajęcie własnego stanowiska wyrażającego się we wniosku, iż nie ma obecnie zadawalającego rozstrzygnięcia odnośnie do podstaw pochodzenia przeszkody. Chociaż ponownie Czytelnik odnosi wrażenie, iż sympatia Autora jest po stronie tej drugiej opinii, jako że jest ona, Jego zdaniem, bardziej spójna z soborową, personalistyczną koncepcją małżeństwa i współczesnym odczuciem. Ks. H. S t a w n i a k skłania się ku opinii umniejszającej znaczenie pożycia intymnego w małżeństwie argumentując, iż współżycie seksualne jest wprawdzie wyrazem osobowego oddania się, ale nie wyklucza zaistnienia w małżeństwie „wspólnoty całego życia” /totius vitae consortium/ przy jego braku. Rodzi się więc pytanie, czy natura małżeństwa uzasadnia istnienie przeszkody impotencji.

Szczególnie ważne i cenne są dobrze uargumentowane analizy różnych koncepcji aktu małżeńskiego i zdolności do niego, czyli pojęcia i wyznaczników przeszkody impotencji oraz jej cech i rodzajów. Trudno nie zgodzić się z wnioskiem Autora, iż w tej materii jest jeszcze wiele kwestii dyskusyjnych.

Rozdział czwarty pt. *W kręgu zagadnień szczegółowych niemocy płciowej* /s. 201 – 300/ Autor poświęca omówieniu wybranych zagadnień związanych z przeszkodą impotencji, szczególnie określeniu wzajemnych relacji między impotencją fizyczną i niezdolnością do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, czyli problem relacji kan. 1084 do kan. 1095 n.3 KPK. Twórcze i pożyteczne są także roz-

ważania na temat relacji niezdolności dopełnienia małżeństwa do niezdolności dokonania aktu małżeńskiego. Porównania te ks. S t a w n i a k uzupełnia omówieniem, w kontekście przeszkody impotencji, niektórych anomalii psychoseksualnych, zwłaszcza transseksualizmu i homoseksualizmu. Jego refleksje w tej materii stanowią dobre podsumowanie oceny znaczenia prawnego we współczesnej kanonistyce i jurysprudencji wspomnianych wyżej anomalii. W dalszej części rozdziału Autor dokonuje teologiczno-prawnej interpretacji terapii medycznych przy impotencji fizycznej. W tej interpretacji, jak słusznie zauważa Autor, podstawę stanowi człowiek, jedność ducha i ciała oraz godność osoby ludzkiej.

W rozdziale piątym zatytułowanym *Współczesna koncepcja małżeństwa a przeszkoda niemocy płciowej* /s. 301 – 364/ Autor poszukuje odpowiedzi na pytanie: Jak należy postrzegać przeszkodę impotencji w kontekście autentycznego nauczania Kościoła o małżeństwie? Na podstawie analizy dokumentów Soboru Watykańskiego II, zwłaszcza konstytucji *Gaudium et spes* wskazuje On na proces ewolucji w pojmowaniu małżeństwa – od kontraktu do przymierza, czyli głębokiej wspólnoty życia i miłości mężczyzny i kobiety. Ta personalno-wspólnotowa koncepcja małżeństwa, jak stwierdza Autor, znajduje odzwierciedlenie w Kodeksie Jana Pawła II. Następnie ks. H. S t a w n i a k omawia zgodę małżeńską i jej przedmiot, poszukując odpowiedzi na pytania, czy natura małżeństwa dostatecznie uzasadnia istnienie przeszkody impotencji? Czy płciowość jest przedmiotem zgody małżeńskiej? W związku z tym podejmuje bardzo cenne refleksje na temat istoty małżeństwa i jej związku z przeszkodą impotencji. Na podstawie wnikliwej analizy dokumentów doktrynalnych i normatywnych oraz wypowiedzi kanonistów formułuje tezę, że akt małżeński nie jest już decydującym elementem prawnym przymierza małżeńskiego, lecz wyrazem wspólnoty małżeńskiej /s. 350/, czyli nie należy do istoty małżeństwa, a w konsekwencji więc natura małżeństwa nie uzasadnia istnienia przeszkody niemocy płciowej. Za taką tezę, zdaniem ks. S t a w n i a k a przemawia też brak takiej przeszkody w innych systemach prawnych np. w prawodawstwie niektórych niekatolickich Kościołów Wschodnich, w prawie muzułmańskim, czy też w prawodawstwach świeckich. Przyznaje też On, iż spór o naturę prawa, będącego podstawą przeszkody, stanowi nieskuteczny sposób rozwiązania omawianej kwestii. Proponuje więc inną drogę, mianowicie skupienie uwagi badawczej na naturze małżeństwa, do której również odwołuje się prawodawca kościelny.

Słusznie też Autor podkreśla, że Kościół obecnie przedstawia odmienną wizję sakramentalnego małżeństwa i w świetle tej wizji należy oceniać przeszkodę impotencji oraz poszukiwać innych sposobów jej normatywnego ujęcia, chociaż jest świadomy, iż spojrzenie Kościoła na impotencję podlega ewolucji, nie zaś radykalnej zmianie /s. 129/. W końcowej części tego rozdziału ks. S t a w n i a k for-

mułże postulaty *de iure condendo* sugerując przeniesienie problematyki związanej z niemocą płciową do zagadnień wad zgody małżeńskiej. Kwestią wielce dyskusyjną wydaje się natomiast propozycja dodania do kan. 1097 trzeciego paragrafu, na podstawie którego istniałaby możliwość, w przypadku wystąpienia przeszkody impotencji, uważnienia małżeństwa za zgodą drugiej strony.

W zakończeniu /s. 365 – 371/ Autor podsumowuje osiągnięcia badawcze i wysuwa dalsze postulaty badawcze mając świadomość, iż problematyka ukazana w pracy nie wyczerpuje złożonego zagadnienia niemocy płciowej.

Oceniając publikację ks. H. S t a w n i a k a należy podkreślić, że rozprawa została napisana bardzo zwięzłym i jasnym językiem, a sam wykład o przeszkodzie impotencji przedstawiony przejrzysto. Opracowanie w sposób naukowo dojrzały odpowiada na problem postawiony w temacie. Ponadto Autor ubogaca je poprzez wielokrotne wyrażanie własnych opinii oraz formułowanie uzasadnionych, a niekiedy nowatorskich wniosków. Recenzowana monografia stanowi cenny i nowy wkład do badań nad przeszkodą niemocy płciowej, ubogaca kanonistykę i przyczynia się do ukazania nowych perspektyw trudnych i subtelnych zagadnień z zakresu prawa małżeńskiego. Chciałbym utwierdzić Autora w jego pokornym życzeniu, iż z pewnością jego publikacja jest solidną podstawą do naukowej dyskusji na zaprezentowany temat.

Ks. Józef Wroceński SCJ

**WITOLD ADAMCZEWSKI SJ. MAŁŻEŃSTWO
W KONKORDACIE. OFICyna WYDAWNICZA „KONTRAST”.
WARSZAWA 1999 ss. 422**

Chrystusowa wspólnota ludu Bożego Nowego Przymierza spełnia się zawsze – oczywiście w swym doświadczanym zewnątrznie i postrzeganym wymiarze – pielgrzymując w zadanym i niepowtarzalnym ziemskim miejscu i czasie. Przybiera tym samym, obok pewnych obiektywnych i stałych wyrazów także specyfikacje typowe dla „hic et nunc”, czasem bardzo zmienne i dostosowane. Bogactwo wspólnoty Kościoła nie może bowiem być ograniczone ludzkim rozeznaniem czy wyobrażeniem, w przeciwnym razie byłoby to wręcz zaprzeczeniem całego dynamizmu zbawczej społeczności upragnionej i ostatecznie założonej przez Jezusa z Nazaretu.

Nie ulega wątpliwości, iż szczególnie ważnym, wręcz fundamentalnym fenomenem Kościoła, obok innych jest także, a raczej przede wszystkim małżeństwo i rodzina. Są to wręcz naturalne i jednocześnie niepowtarzalne społeczności